

## گونه‌شناسی قمار و آسیب‌های اجتماعی آن در شهر تهران (مورد مطالعه: محله هرندی)

محمدعلی فاطمی‌نیا\*، ستار پروین\*\*، علی اصغر درویشی‌فرد\*\*\*

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۵/۲۶ تاریخ بازنگری: ۹۹/۱۰/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۲۲

### چکیده

قمار یکی از فعالیت‌هایی است که از دیرباز وسیله‌ای برای سرگرمی بشر بوده و در همه فرهنگ‌ها نمود داشته است. هدف اصلی تحقیق حاضر شناسایی گونه‌های قمار و آسیب‌های اجتماعی مرتبط با آن در سطح محله‌ای است. به‌طور کلی می‌توان نظریات قمار را به دودسته تقسیم نمود. یک دسته نظریه‌هایی که سعی در فهم فرایند قمار دارند و دیگر، نظریه‌هایی که قمار را یک آسیب اجتماعی می‌دانند و تلاش دارند تا مسائل مرتبط با آن را شناسایی کنند. رویکرد دوم مبنای چارچوب مفهومی این پژوهش می‌باشد. به‌منظور دستیابی به هدف اصلی تحقیق، از روش کیفی (مردم‌نگاری) و تکنیک مشاهده و مصاحبه عمیق استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه قماربازان محله هرندی در منطقه ۱۲ شهر تهران می‌باشد. حجم نمونه برابر با ۳۰ نفر می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تماتیک یا تحلیل مضمون استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد از لحاظ گونه شناسی می‌توان قماربازی را در محله هرندی به دو دسته قمار خیابانی و قمار سازمان‌یافته تقسیم‌بندی کرد. بعلاوه بر اساس یافته‌های پژوهش، قمارآمیخته با مسائلی چون اعتیاد، خرید و فروش مواد، خشونت، ازهم‌گسیختگی خانواده، از دست دادن شغل، سرقت، طرد اجتماعی و بی‌خانمانی است؛ بنابراین قمار را نباید یک آسیب اجتماعی واحد تلقی نمود بلکه باید آن را مسأله‌ای اجتماعی دانست که دامنه پیامدهای آن نه‌تنها در سطح فردی و خانوادگی وجود دارد، بلکه به سطح محلی اجتماعی نیز تسری پیدا می‌کند.

**واژگان کلیدی:** محلات شهری، مسأله‌ی قمار، محله هرندی، آسیب‌های اجتماعی، تهران.

fateminia.s@ut.ac.ir

\* استادیار جامعه شناسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران.

\*\* دانشیار مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) sparvin1359@gmail.com

\*\*\* دانشجوی دکتری مددکاری اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. darvishi68.swor@gmail.com

## بیان مسأله

در طول دو سه دهه گذشته مطالعات در مورد آسیب‌پذیری نسبت به اشکال مختلف قمار و شرط‌بندی در بین گروه‌های مختلف اجتماعی افزایش یافته است.<sup>۱</sup> از جمله این گروه‌ها می‌توان به سالمندان، جوانان، زنان، بازنشستگان، ساکنین بعضی محلات و نظایر آن‌ها اشاره نمود (Hodgins & Makarchuk: 2003). فعالیت قمار دربرگیرنده به خطر انداختن یک چیز با ارزش (معمولاً پول) در فعالیت یا رویدادی است که عاقبت آن معلوم نیست. این ریسک با این امید پذیرفته می‌شود که بلافاصله با پاداشی همراه است. مهارت می‌تواند در آن دخیل باشد که در این صورت این عدم اطمینان را ممکن است کاهش دهد اما از بین نمی‌برد (Berman & Siegel 1998: 65). امروزه انواع رایج قمار شامل بازی‌های کازینو، ماشین‌های اسلات و پوکر، قمار از طریق اینترنت، لاتاری، مسابقات اسب دوانی و شرط‌بندی روی تیم‌های ورزشی است. انواع دیگر قمار شامل شرط‌بندی روی مهارت‌های فردی، پیش‌بینی‌های مربوط به املاک و تجارت بازار سهام است (Lee, 2005:74). معتاد به قمار شخصی است که وقت و پول را صرف قمار به طریقی می‌کند که برای وی مضر است. کسی که شدیداً به قمار اعتیاد دارد به‌عنوان یک قمارباز اجباری یا پاتولوژیک<sup>۲</sup> شناخته می‌شود (Petry, 2005:43).

جهان غرب قمار را در ظاهر یک فعالیت اقتصادی معرفی می‌کند به همین دلیل مسائل و مشکلاتی با خود به همراه دارد که بیشتر حول مدیریت قمار قرار دارد. در کنار اقتصاد رسمی معمولاً از نوعی اقتصاد صحبت می‌شود که با نام اقتصاد غیررسمی<sup>۳</sup> اقتصاد سایه<sup>۴</sup>، اقتصاد موازی<sup>۵</sup>، اقتصاد سیاه<sup>۶</sup> و در بیشتر مواقع با نام اقتصاد زیرزمینی<sup>۷</sup> شناخته می‌شود (Katsios, 2006:61). اقتصاد زیرزمینی اشاره به فعالیت‌هایی از سوی افراد، شرکت‌ها و دولت‌ها دارد که معمولاً به‌صورت مخفی برای فرار از مالیات و یا مجازات‌های قانونی انجام می‌گیرد (Easton, 2001:7). در کنار قاچاق کالا، فروش مواد مخدر، فحشا و...

۱. این مطالعات عمدتاً مربوط به خارج از ایران است و موضوع قمار به ندرت در ایران مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است.

2. Pathological or Compulsive Gambler
3. Informal Economy
4. Shadow Economy
5. Parallel Economy
6. Dark Economy
7. Underground Economy

قمار بخش مهمی از اقتصاد زیرزمینی را تشکیل می‌دهد (Wan et al, 2011:115& Smith, 2002:1659).

درواقع قمار متغیری است که مسائل و مشکلات متعددی بر آن مترتب است. فقر، فحشا، تجاوز، سرقت، قتل، اعتیاد، خشونت خانوادگی، طلاق و بسیاری مسائل دیگر به‌نوعی با قمار ارتباط پیدا می‌کند؛ و این دقیقاً نقطه‌ای است که در مطالعات دانشگاهی مورد توجه اندیشمندان قرار می‌گیرد. در خارج از ایران تحلیل‌های حوزه علوم اجتماعی مانند مددکاری اجتماعی، جامعه‌شناسی و... حول محور قمار بسیار است؛ اما نکته قابل توجه در این خصوص فقدان مطالعات دانشگاهی درباره قمار در داخل کشور است.

کلانشهر تهران به‌عنوان یک شهر پرچالش در ایران از پدیده قمار به دور نبوده است. محلات مختلفی در شهر تهران جولانگاه قماربازان است اما به هر دلیل دور از نگاه تحلیل‌های علمی و پژوهشی بوده است. مخفی بودن قمار در سطح شهر تهران و عدم توجه اندیشمندان به این پدیده لزوم بررسی آن را دو چندان می‌کند. با توجه به فقدان مطالعات دانشگاهی، این مقاله در نظر دارد با رویکردی اکتشافی و با روشی کیفی پدیده قمار را در یکی از محلات شهر تهران مورد بررسی قرار دهد. البته در حد همین اکتشافی نیز سعی شده است به بررسی رابطه اقتصاد زیرزمینی قمار و آسیب‌های اجتماعی پرداخته شود. لذا سؤال اساسی تحقیق این است که قمار دارای چه انواعی است، اقتصاد نامشروع و پنهان شهری در مسأله قمار چگونه است و کدام آسیب‌های اجتماعی با آن ارتباط دارند؟

### پیشینه پژوهش و چارچوب مفهومی

موضوع قمار در مطالعات دانشگاهی با شیوه‌ها و رویکردهای متعددی مورد توجه بوده است. دامنه روش‌ها از کمی تا کیفی گسترده است. گستره قمار در برخی کشورها مانند آمریکا (Marotta et al, 2014:1)، کانادا (Cox et al, 2005:213) و انگلیس (Wardle, 2010: 1) به حدی زیاد است که پیمایش‌های سالانه‌ای برای پایش مستمر آن طراحی شده است. در تحلیل رفتار قمار رویکردهای مختلفی وجود دارد. روانشناسی از جمله این رویکردها است. در این حوزه انگیزه‌ها، ضعف‌های شخصیتی، نقص‌های شناختی، تحلیل‌های روانکاوانه و سوءیادگیری فرد مورد توجه قرار می‌گیرد (Echeburúa, 2004:503) & Fernández. این همان چیزی است که از آن تحت عنوان قمار پاتولوژیک یاد می‌شود. این نوع از قمار معمولاً به‌صورت غیرقانونی انجام می‌شود و مسائل اجتماعی زیادی بر آن مترتب است (Delaney, 2007:93). در رویکرد اقتصادی اغلب به مباحثی چون گردش مالی قمار، فرارهای مالیاتی،

اقتصاد غیررسمی یا زیرزمینی، صنعت قمار و پیامدهای اقتصادی قمار توجه می‌شود (Marshall, 2002:277). لازم به ذکر است موضوع قمار در ادبیات داخلی تنها به مستندات جسته و گریخته‌ای مربوط می‌شود که معمولاً از سوی نهادهای انتظامی تولید شده است و نگاه علمی و پژوهشی در این متون بسیار ناچیز است.

رویگرد جامعه‌شناختی به قمار رویکردی کل‌نگر است که طیف وسیعی از مکاتب و نظریات جامعه‌شناختی را در بر می‌گیرد. برخی آن را رفتاری عقلانی تفسیر می‌کنند، برخی غیرعقلانی و آن را تبلور هیجان و لذت‌جویی در انسان می‌دانند (Cosgrave, 2010:117). نظریات قمار را به‌طور کلی می‌توان به دودسته تقسیم کرد یکی آن‌ها که خود قمار و فرایندهای حاکم بر آن را تئوری‌پردازی می‌کنند و دیگری آن‌ها که مسائل مربوط به قمار را در کانون توجه خود قرار می‌دهند (Istrate, 2011:50).

زمانی نیومن<sup>۱</sup> و کتاب معروفش با عنوان "قمار: ریسک و پاداش" تنها اثری بود که سعی کرده بود قماربازان را در زمینه‌های اجتماعی‌شان مورد مطالعه قرار دهد. بعد از آن زولا<sup>۲</sup> در کتابی با عنوان "مشاهداتی درباره قماربازی در بین طبقات پایین جامعه" این قشر اجتماعی را با روش مشاهده مشارکتی مورد بررسی قرار داده است (Flood, 2000:12). اغلب مطالعات نه‌تنها به توصیف فرایندهای قمار پرداخته‌اند بلکه در تبیین آن نیز کوشا بوده‌اند. امروزه دیگر نمی‌توان علت تامه‌ای را برای قمار و قماربازی مشخص نمود بلکه زنجیره‌ای از علل درونی و بیرونی وجود دارد که توضیح‌دهنده رفتارهای قماربازانه است. جنسیت، سن، طرد اجتماعی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی، عوامل ژنتیکی، اثرات خانواده، تعامل با گروه‌های همسالان و متغیرهای محیطی و اجتماعی از جمله عوامل تبیین‌گر رفتار قماربازی است (Nower, 2007, Brewer et al: 2008, Toneatto & Nguyen: 2007, & Blaszczynski).

آنچه این مقاله در پی برجسته‌سازی آن است نگاه آسیب‌شناسانه به مسأله قمار است. از این لحاظ تحقیقات بسیاری به انجام رسیده است و تلاش کرده‌اند نشان دهند که قمار چگونه تولیدکننده آسیب‌ها و مسائل اجتماعی دیگر است. در این ارتباط گرینولز<sup>۳</sup> (2004:62) به این موضوع پرداخته است که قمار باعث افزایش جرائم می‌شود. واکر<sup>۴</sup>

---

1. Newman  
2. Zola  
3. Grinols  
4. Walker

(2003:149) در این زمینه جرائم خشنی چون قتل و تجاوز، جرائمی خسارت بار مانند تخریب اموال عمومی و جرائم مالی چون کلاهبرداری و فرار مالیاتی را شناسایی می‌کند. علاوه بر این قمار در حیطه خانواده نیز مسائلی چون طلاق و خشونت خانوادگی را به بار آورده است. گرینولز (2004:62) در تحقیقی نشان داده است که متوسط طلاق در بین خانواده‌های قمارباز بیش از متوسط عمومی جامعه است. خودکشی از دیگر مسائل و مشکلاتی است که قمار با خود به همراه دارد. تحقیقات مختلف در این باره گزارش می‌کند که نرخ قتل در بین افراد قمارباز بیش از متوسط عمومی جامعه است (Frank, Lister & Wxler 1991:249 & Lesieur, 1992:43). ورشکستگی شخصی<sup>۱</sup> از تبعات مستقیم قمار محسوب می‌شود. گیاکوپاسی و همکاران<sup>۲</sup> (2001:20) نشان داده‌اند بخش مهمی از ورشکستگی‌های اقتصادی مربوط به افرادی است که به صورت مستمر قماربازی می‌کنند. در برخی از تحقیقات گزارش شده است که قمار مسائلی چون هزینه‌های شغلی را نیز بالا می‌برد. برای مثال افرادی که درگیر قمار هستند هم بهره‌وری کمتری دارند و هم غیبت آن‌ها به نسبت دیگر کارمندان بیشتر است (Collins & Lapsley 2003:123).

علاوه بر این یکی از مهم‌ترین مسائل مربوط به قمار افزایش سرانه هزینه‌های درمان است. بسیاری از قماربازان به خاطر مشکلاتی که دارند اغلب از بیماری رنج می‌برند. در این رابطه پژوهش‌های مختلفی انجام شده و نرخ بیماری در بین افراد قمارباز بیش از متوسط افراد عمومی جامعه بوده است. بیماری افراد قمارباز شامل بیماری‌های روانی و فیزیکی می‌شود (Waker, 2011: 5-16). اگرچه بسیاری از تحقیقات با کمی‌سازی در پی مشخص کردن هزینه‌های اجتماعی قمار بوده‌اند اما گرینولز (2011) معتقد است بخش مهمی‌ای هزینه‌های قمار پنهان است. در واقع روشی برای محاسبه این هزینه‌ها وجود ندارد. به عبارات دیگر قمار همچون کوه یخی می‌ماند که تنها بخشی از آن قابل رؤیت و اندازه‌گیری است در حالی که بخش مهم آن از نظرها مخفی و قابل اندازه‌گیری نیست.

اگرچه ادبیات مختصری که در خصوص پدیده قمار ارائه شد تا حد زیادی روشنگر حدود و ثغور مباحث نظری در این حوزه است. ولی آنچه مبنای این مقاله قرار گرفته است نگاه آسیب شناسانه به این پدیده است. در واقع مقاله حاضر قمار و قمارباز را همچون مسأله‌ای اجتماعی می‌بیند که خود بسترساز مسائل اجتماعی دیگر است. در این خصوص

---

1. Personal bankruptcies

2. Giacopassi et al

مطالعه پروین، درویشی فرد و کاظمی (۲۰۱۴:۹۱) که بر اساس رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی در محلات شهری نوشته شده است بر پیوند قمار و سایر آسیب‌های اجتماعی صحنه می‌گذارد. بر اساس این پژوهش که در محله هرنندی به انجام رسیده است، قماربازان در محله هرنندی به چهار تیپ قمارباز محلی، قمارباز گذری، قمارباز بی‌خانمان و قمارباز حرفه‌ای دسته‌بندی شده است.

### روش تحقیق

این پژوهش با روش کیفی انجام پذیرفته است که اطلاعات لازم با رویکرد مردم‌نگاری تفسیری و با استفاده از تکنیک‌های مشاهده و مصاحبه‌های عمیق با جمعیت مورد مطالعه استخراج شده است. جامعه‌ی مورد مطالعه در این پژوهش تمامی قماربازان محله هرنندی بوده است. حجم نمونه ۳۰ نفر می‌باشد. فرایند گزینش نمونه‌ها ادامه پیدا می‌کند تا هنگامی که در جریان کسب اطلاعات هیچ داده جدیدی پدیدار نشود و به عبارتی داده‌های مورد نظر به اشباع برسند. در پژوهش‌های کیفی معمولاً به‌جای مفاهیمی مانند روایی و پایایی که در پژوهش‌های کمی مرسوم است از مفاهیمی مانند اتکاپذیری، انتقال‌پذیری، وثوق‌پذیری، باورپذیری و انطباق‌پذیری و تأییدپذیری استفاده می‌شود. تلاش شده تا از طریق تماس نزدیک و مستمر با مشارکت‌کنندگان، دقت در ضبط و مستندسازی داده‌ها و ارائه کدگذاری به حداقل دو صاحب‌نظر در این حوزه موارد مذکور حاصل شود. به‌منظور رعایت و تحقق روایی و پایایی پژوهش، از روش‌های حضور طولانی‌مدت در میدان مورد مطالعه، مشاهده مداوم، بررسی پدیده از زوایای مختلف، تماس نزدیک و مستمر با مشارکت‌کنندگان، دقت در ضبط و مستندسازی داده‌ها و ارائه نقل‌قول‌ها استفاده شد.

بعلاوه اینکه رمزگذاری نویسندگان پژوهش در ارتباط با یافته‌ها و مضامین استخراج شده، به‌طور مداوم مقایسه گردید، مورد بازاندیشی قرار گرفت و توافق در همسانی رمزگذاری یافته‌ها به بالاترین حد رسیده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش تماتیک یا تحلیل موضوعی انجام شد. ولکات (۲۰۰۵، ۲۰۰۸؛ به نقل از محمدپور، ۲۰۱۸:۳۰۰) نیز طرح تماتیک ساده‌ای ارائه داده است. وی فرایند تحلیل داده‌ها را دارای سه مرحله عمومی توصیف، تحلیل و تفسیر می‌داند.

### یافته‌های تحقیق

در بخش یافته‌ها، ابتدا ویژگی‌های عمومی قماربازان مطرح می‌شود، سپس به گونه‌شناسی و سنخ‌شناسی قمار پرداخته می‌شود و در نهایت با رویکردی آسیب‌شناسانه، مسأله قمار و در هم تنیدگی آسیب‌های اجتماعی با آن در سطوح فردی، خانوادگی، محلی و جامعه مطمح نظر قرار می‌گیرد.

### ۱) ویژگی‌های عمومی قماربازان

مشاهدات میدانی حاکی از آن است که از گروه‌های سنی مختلف (از ۱۵ سال تا بیش از شصت سال) در میادین قمار محله هرنندی حضور دارند. در میان آن‌ها هم افراد مجرد و هم متأهل وجود دارد. ولی در این میان آنچه جلب توجه می‌کند حضور مردانی است که به دلیل قمار و پیامدهای آن خانه را با اطلاع و یا بدون اطلاع خانواده ترک نموده و یا رسماً جدا شده‌اند و هم اکنون فاقد سرپناه بوده و یا در خانه‌های مجردی، گرمخانه‌های شهرداری و ... شب‌ها را سپری می‌کنند. هرچند که بخشی از قماربازان، ساکن محله هرنندی بوده ولی با توجه به سهولت دسترسی به میدان‌های قمار در محله هرنندی، قماربازان عموماً از بسیاری از محلات هم‌جوار نظیر، اتابک، مولوی، خراسان، تختی، خزانه، شهرری و ... در محله دروازه غار حضور یافته و به انجام قمار می‌پردازند.

قمار در محله هرنندی عموماً توسط مردان انجام پذیرفته می‌شود. در ارتباط با برخی خرده‌فرهنگ‌های محله نظیر غربتی‌ها، قمار هم درون سبک زندگی آن‌ها در هم تنیده شده و هم می‌تواند پیامدی از دیگر عناصر خرده فرهنگی آن‌ها (نظیر اینجا و اکنون بودن/هیجان خواهی و لذت‌جوئی) به حساب آید. سبک خاص زندگی روزمره غربتی‌ها که مدیریت اقتصادی خانواده غالب خانواده بر عهده زنان و کودکان می‌باشد و مردان، خانه‌نشین و غیرفعال می‌باشند تا حدود زیادی پرداختن به قماربازی‌های دسته‌جمعی، اعتیاد و بسیاری از رفتارهای پرخطر و هیجانی دیگر را تسهیل می‌کند. در واقع در این خرده فرهنگ وظیفه‌ها و هنجارها به‌گونه‌ای تنظیم شده‌اند که مردان غربتی در روزمره خویش وقت آزاد زیادی دارند و برای پر کردن اوقات فراغت خویش به این‌گونه رفتارهای هیجانی روی می‌آورند.

جو حاکم بر میادین قمار عموماً به‌گونه‌ای است که معمولاً علاوه بر دو طرف بازی و در مواردی فرد تلکه‌گیر، افراد زیادی به‌عنوان نظاره‌گر یا تماشاچی و یا دوستان دو طرف وجود دارند که در این زمینه مداخله می‌شود و گاهی اوقات که بین دو طرف کشمکش‌هایی

به وجود میاید، به طور کلی تصمیم‌گیری می‌شود. در اکثریت قریب به اتفاق موارد پول و یا دیگر کالاهایی که به عنوان وجه قمار مشخص می‌شود عموماً پرداخت می‌گردد؛ زیرا که در بین قماربازها بخصوص قماربازی‌های سازمان‌یافته نوعی اجبار درون‌گروهی وجود دارد که فرد برای ادامه قمارش در میادین قمار بایستی به اصطلاح خود قماربازها "خوش حساب" باشد.

## ۲) گونه شناسی قمار در محله هرندی

ممنوعیت قانونی قمار درون کشور موجب شده است فعالیت قماربازان مخفی و یا محدود به محل‌هایی خاص شود به شکلی که حتی خود را به عنوان یک مسأله اجتماعی از نظرها پنهان می‌کند. در اینجا سعی کرده‌ایم، بر طبق میدانی که در آن قمار صورت می‌پذیرد، کنشگرانی که در آن به انجام قمار مبادرت می‌کنند و ویژگی‌های میدان قمار و کنشگران، توصیفاتی را ارائه دهیم. در واقع به شکلی دقیق و مشخص به توصیف و واکاوی دو نوع قمار در محله هرندی، تحت عنوان قمار خیابانی و قمار سازمان‌یافته می‌پردازیم. توصیفاتی که سعی کرده‌ایم در قالب مقایسه گنجانده شده و ابعاد و ویژگی‌های هر کدام با دیگری مقایسه شود که به شرح زیر ارائه شود:

### ۱- قمار خیابانی

قمار خیابانی عمدتاً در داخل خیابان‌ها، سر چهارراه‌ها، پارک‌ها، کوچه‌ها و دیگر پاتوق‌هایی که در واقع راحت‌تر در دسترس بوده و قابل مشاهده بوده و در مکان‌های عمومی صورت می‌پذیرد. از لحاظ اقتصادی در این مکان‌های قمار، مبالغ حداقلی و ناچیز رد و بدل می‌شود. مقدار پولی که در این میادین قمار بین طرفین رد و بدل می‌شود از ۲ هزار تومان شروع و تا بیش از ۵۰ هزار تومان در هر بار "پرتاپ تاس‌ها" می‌باشد. هرچند که نمی‌توان آمار دقیقی از مقدار پولی که در میدان قمار روزانه توزیع می‌شود ارائه داد ولی با استناد به مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های صورت گرفته تقریباً بین ۵ تا ۱۰ میلیون تومان روزانه بین قماربازان توزیع می‌گردد.

در واقع افراد این طیف را می‌توان تحت عنوان قماربازان "سطح پایین" دسته‌بندی و مشاهده کرد که عموماً شامل افرادی نظیر بی‌خانمان‌ها، معتادان، افراد گذری و ... هستند. مسأله مهم و حائز اهمیت این است که بخشی از افراد این گروه در واقع کسانی هستند که قبلاً قماربازهای پولدار سازمانی بوده‌اند و یا مدیریت خانه‌های سازمان‌یافته قمار را بر عهده



داشته‌اند که پس از مدتی تمام داشته‌هایشان را از دست داده‌اند و هم‌اکنون بالاجبار می‌بایست در این مکان‌ها قمار کنند. علاوه بر این‌ها کسانی هستند که شغل، خانه و زندگی داشته و صرفاً به شکل گذری در این میدان حضور می‌یابند. توانایی و تمایل به پرداخت مبالغ اندک برای قمار، نداشتن اعتبار برای حضور در خانه‌های سازمان‌یافته قمار، عدم آشنایی و اطلاع کافی از مکان خانه‌های سازمان‌یافته قمار، بی‌خانمانی و اعتیاد، دوره‌گردی از دیگر ویژگی‌های مرتبط با این نوع از قمار و این میادین قمار است.

## ۲- قمار سازمان‌یافته

این نوع از قمار عمدتاً در داخل خانه‌های قمار که به شکل سازمان‌یافته و منظمی مدیریت می‌شوند صورت می‌پذیرد. مکان‌هایی که برعکس دسته اول قابل‌مشاهده عمومی نبوده و به راحتی در دسترس همگان نیست و ورود به آن منوط به داشتن مؤلفه‌هایی نظیر "اعتبار" "اعتماد" و "داشتن پول زیاد" می‌باشد. مقدار پولی که در این میدان توزیع می‌شود به مراتب بسیار بیشتر از دسته اول می‌باشد و در هر بار قمار، میلیون‌ها تومان پول رد و بدل می‌گردد. به طوری که بر اساس مصاحبه‌های انجام شده روزانه بیش از ۵۰ میلیون وجه نقد رد و بدل می‌گردد. البته با توجه به سازمان‌یافته بودن این نوع از قمار از یک طرف و جنبه‌های غیررسمی و غیرقانونی آن از طرف دیگر، می‌توان گفت که احتمال دارد بر سر اشیاء، کالاها، اموال غیر نقدی و امثال آن شرط‌بندی صورت پذیرد. مواردی که در واقع بنا بر مصاحبه‌های صورت گرفته از قدیم‌الایام بوده و هم‌اکنون نیز هست. باید اضافه نمود که قمارخانه‌های سازمان‌یافته برحسب نوع افرادی که در میدان قمار حضور می‌یابند، مقدار پولی که رد و بدل می‌شود، دوره‌ای و یا هرزمانی بودن قمار باهم تفاوت‌هایی دارند که در اینجا به تشریح دو شکل آن می‌پردازیم.

### قمارخانه‌های عادی (عمومی یا سطح پایین)

در این قمارخانه‌ها، از هر قشری می‌تواند وارد شود و تنها شرط ورود اعضا، قمارباز بودن، شناخته‌شده بودن و یا داشتن معرف می‌باشد. البته در کنار این دو مؤلفه، داشتن پول متناسب امری ضروری است. این قمارخانه‌ها معمولاً تمام‌وقت بوده و در هرزمانی از شبانه‌روز افرادی هستند که قمار می‌کنند که البته منطقی‌تعداد این افراد در شب به مراتب بسیار بیشتر خواهد شد. با توجه به اینکه در این نوع قمارخانه‌ها افراد زیادی تردد دارند و

روزانه صدها نفر وارد این قمارخانه‌ها می‌شوند و با توجه به هرزمانی بودن آن، مبالغ بسیار زیادی بین قماربازان توزیع می‌گردد. حداقل مبلغ قمار در این قمارخانه‌ها از ۲۰۰ هزار تومان شروع و تا بیش از ۱ میلیون در هر بار قمار بین دو طرف قمار توزیع می‌شود. این افراد بخش زیادی از وقتشان را به قمار اختصاص داده‌اند و به اصطلاح خود قماربازها "پایه ثابت" قمارها می‌باشند. در موارد زیادی مهم‌ترین فعالیت این افراد قماربازی است و با پرداختن به فعالیت‌های دیگر نظیر سرقت، کلاهبرداری از دیگران و ... سعی می‌کنند روزانه در میادین قمار حضور داشته باشند.

### قمارخانه‌های سطح بالا

در این قمارخانه‌ها صرفاً افراد مشهور و معتبر می‌توانند حضور بیابند. این افراد برخلاف گروه اول عمدتاً شغل و حرفه در اولویت آن‌ها قرار دارد و انجام قمار را نوعی تفریح و سرگرمی دوره‌ای می‌دانند. در واقع این نوع قمار به صورت هفته‌ای و یا دو هفته یکبار و یا ماهی یکبار انجام می‌شود و در هرزمانی منزل یکی از اعضاء برای تجمع قماربازان مشخص می‌شود. در اینجا بین قماربازان نوعی اعتماد و اعتبار وجود دارد که باعث تجمع آن‌ها در زمان و مکان خاصی می‌گردد که در طی زمان شکل گرفته است. این قمارخانه‌ها معمولاً گمنام و یا کمتر شناخته شده بوده و هرکسی از زمان و مکان برگزاری آن‌ها اطلاع ندارد. در این نوع از قمار کمتر شاهد مسأله‌ای تحت عنوان "اعتیاد به قمار" هستیم که پیامدهای آن شامل، کشمکش‌های شدید خانوادگی، خشونت و پرخاشگری، طلاق، سرقت و ... می‌باشد و قمار کمتر جنبه وسواسی دارد و عمدتاً با نوعی تفریح و سرگرمی آمیخته شده است. در واقع به قول جامعه شناسان با نوعی مصرف‌گرایی فزاینده روبرو هستیم که انتخاب نوعی از سبک زندگی و شکلی از فرهنگ مصرفی می‌باشد؛ و نوعی متفاوت کردن خود از دیگران است.

برعکس دسته اول، تیپولوژی افرادی که به این خانه‌های سازمان یافته می‌آیند نوعاً تفاوت چشمگیری دارد. در اینجا حاکمیت میدان قمار با پولدارهاست و افراد دسته اول کمتر جایگاهی می‌توانند داشته باشند. بخش عمده افراد این طیف را سارقان حرفه‌ای، بازاری‌ها، کلاه‌بردارها، ساقیان و کلان فروش‌های مواد مخدر و دیگر فعالیت‌های غیرقانونی تشکیل می‌دهد.

در این قسمت آنچه به عنوان پدیده قمار مورد بررسی قرار می‌گیرد قمار خیابانی و از نوع سازمان یافته سطح پایین است. محله هرنندی جغرافیای این تحقیق را تشکیل می‌دهد.

قمار و قماربازی زمینه را برای به وقوع پیوستن مسائل و آسیب‌های اجتماعی متعددی فراهم می‌کند که تا حدودی بخشی از آن می‌تواند ناشی از پنهان بودن آن باشد.

درواقع در میادین قمار شاهد نوعی اقتصاد غیررسمی هستیم که از لحاظ کنشگران درگیر در آن، مکان‌های انجام قمار، مکانیسم‌های امنیتی حاکم بر هر میدان و بسیاری مسائل دیگر تفاوت‌های چشمگیری وجود دارد. در سر چهارراه‌ها بنا بر ماهیت و مکان برگزاری قمار که بیشتر جنبه غیررسمی دارد، افراد کمتر یکدیگر را رؤیت می‌کنند و یا با هم ارتباط دارند، گذری هستند و مناسبت خاصی بین آن‌ها وجود نداشته و اعتماد و اعتبار افراد نزد هم بسیار کم می‌باشد، بنابراین تمامی این موارد باعث می‌شود که در اکثریت موارد صرف پول به‌عنوان وجه قمار بین طرفین توافق شود و مبلغ مقرر در همان زمان انجام قمار پرداخت شود. البته در مواردی هم مؤلفه‌های اعتماد بین طرفین می‌باشد که زمینه‌های همچون هم‌محله‌ای بودن از دلایل آن می‌باشد و در این موارد افراد می‌توانند به‌صورت قرضی و یا مواردی غیر از پول نقد (نظیر موتور و ...) توافق می‌شود. در خانه‌های سازمان‌یافته قمار با توجه به شکل‌گیری مؤلفه‌های اعتماد و اعتبار بین اعضاء مواردی غیر از پول به‌عنوان وجه قمار توافق می‌شود. مواردی همچون موتور، ساختمان، ماشین و دیگر اجناس و املاک.

با توجه به مشهود بودن میدان‌های قمار و انجام دسته‌جمعی قمار (تجمع تعداد زیادی از افراد) که گاهی به بیش از تجمع ۱۰۰ نفر می‌رسد، افرادی که به‌صورت گذری در محله تردد می‌کنند نظیر، رانندگان تاکسی، خریداران اجناس ماشین موتور و...، افراد بازاری و ... با مشاهده این‌گونه فضاها حضور می‌یابند و به انجام یک‌بار و شاید در ادامه همیشگی آن اقدام می‌کنند. علاوه بر این افراد ثروتمندی از دیگر مناطق تهران که معمولاً مناطق و محله‌های هم‌جوار می‌باشد، جهت انجام قمار وارد خانه‌های سازمان‌یافته قمار محله می‌شوند.

هرچند نمی‌توان آمار دقیقی از افراد ارائه داد ولی مصاحبه‌های انجام شده بیانگر آن است که اکثریت افراد قمارباز درنهایت، دیر یا زود با مشکلات زیادی مواجه شده و در مواردی قابل‌توجه به فروش منزل، وسایل منزل، املاک (نظیر موتور، ماشین و...) اقدام می‌کنند و یا از درآمد روزانه‌شان به‌طور مستمر بخشی را به خاطر قمار از دست می‌دهند.

در اینجا باید دو گروه را از هم تمیز داد، در بیشتر موارد کسانی که تنها شغل و حرفه‌شان قمار بوده است به‌طور مستمر به انجام آن پرداخته‌اند و از اعضاء خانه‌های سازمان‌یافته قمار می‌باشند که عموماً همین افراد ورشکست شده‌اند (معمولاً اعضا

قمارخانه‌های سطح پایین). نوع دوم افرادی است که به شکل دوره‌ای به انجام قمار مبادرت می‌ورزند و در کنار پرداختن به قمار، برای خودشان شغل و حرفه‌ای دارند که بخش عمده و اصلی زمان آن‌ها را به خود اختصاص می‌دهد و از انجام مستمر قمار جدا می‌کند و عمدتاً این افراد بخش مهمی از درآمد خود را به شکل مستمر از دست می‌دهند. خانه‌های قمار (قمارخانه‌های سطح پایین) عموماً با دوربین‌های مداربسته‌ای محافظت می‌شوند که معمولاً تا انتهای داخل کوچه‌ها را نشان می‌دهد و آن‌ها را از هرگونه خطر احتمالی در امان نگه می‌دارد. با توجه به تردد بسیار زیاد افراد قمارباز در این خانه‌ها امنیت برای این دسته از قمارخانه‌ها بسیار مهم می‌باشد. هم‌چنین بیشتر خانه‌ها با درب‌های ورودی بسیار محکم و فولادینی احاطه شده‌اند و در مواردی جهت جلب توجه کمتر و امنیت بیشتر دارای درب پشتی می‌باشند که در صورت مواجه شدن با پلیس بتوانند به راحتی بگریزند. گاهی در این خانه‌ها بیش از سه ورودی وجود دارد که در نهایت ختم به میدان اصلی قمار می‌شود. البته در بعضی قمارخانه‌ها شخصی به نام "چوب‌دار" هم هست که سرکچه‌ها و یا ورودی‌های اصلی می‌ایستد و در صورت پیش آمدن خطر به اهل خانه خبر می‌دهد که پراکنده شوند. برعکس در داخل قمارخانه‌های سطح بالا عموماً از لحاظ امنیتی این‌گونه مشکلات وجود ندارد؛ زیرا تیپ و نوع افرادی که مراجعه می‌کنند متفاوت بوده و با توجه به دوره‌ای بودن آن و ثابت نبودن مکان قمار، کمتر توجه بیننده‌ای را به خود جلب می‌کند.

### ۳) آسیب‌شناسی مسأله قمار: در هم تنیدگی آسیب‌های اجتماعی

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد قمار پدیده‌ای است که پیامدهای آن محدود به فرد قمارباز نمی‌شود. پیامدهای قمار خانواده، محله و حتی جامعه را در خود درگیر می‌کند.

#### الف- مسایل و آسیب‌های مربوط به جامعه

قماربازی به‌عنوان یک جرم و آسیب اجتماعی زمینه ساز بروز انواع آسیب‌های اجتماعی است. دامنه این آسیب‌ها می‌تواند به سایر محلات و مناطق شهر تهران کشیده شود؛ بنابراین نمود این مسائل می‌تواند نظام شهری را تحت تأثیر خود قرار دهد. در ادامه به این آسیب‌های اجتماعی و در هم تنیدگی آن با قماربازی اشاره می‌شود.

### اعتیاد به قمار

طبق مصاحبه‌های انجام شده، اعتیاد به قمار یکی از آسیب‌های پرداختن به قمار است. گونه‌ای از اعتیاد که به اعتقاد برخی از مشارکت‌کنندگان در پژوهش، میزان آسیب‌زایی آن حتی بیشتر از مصرف مواد مخدر است. اکثر شرکت‌کنندگان در پژوهش معتقدند که علی‌رغم اطلاع و شناختی که نسبت به آسیب‌های قمار برای خود و خانواده دارند، قادر به ترک آن نیستند. یکی از آن‌ها می‌گوید:

*اعتیاد قمار از مواد بدتره. مواد رو همیشه ترک کرد، ولی قمار نه. دلیلشم آینه که وقتی کسی می‌بازه، همیشه این امید رو داره که دوباره قمار کنه و پولای بر باد داده رو دوباره به دست بیاره. همیشه هم با این توهم قمار میکنه. مثل موادم خماری داره. قمارباز معتاد تاسه. باید تاسو غل بده، اگر نده حالش خرابه. دقیقاً مثل معتادی که مصرف‌کننده هروئینه. اگر بکشه سرحاله، نکشه خماره.*

اعتیاد به قمار سرآغاز دیگر آسیب‌ها و اعتیادها است. از بررسی مصاحبه‌های انجام شده می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که مابین قمار و اعتیاد رابطه پیچیده‌ای وجود دارد. از یک‌سو، اکثریت قماربازان، در کنار قمار، به مصرف مواد اقدام می‌کنند. برخی از آن‌ها قبل از قمار نیز مصرف‌کننده مواد بوده‌اند و برخی دیگر نیز پس از روی آوردن به قمار، مصرف‌کننده شده‌اند. درواقع اقدام به قمار عمدتاً با شب‌نشینی‌های چندساعته همراه است و هیجان ناشی از برد و باخت و فضای حاکم بر میدان قمار، احتمال مبادرت به مصرف مواد را افزایش می‌دهد. یکی از آن‌ها می‌گوید:

*کنار قمار، همیشه موادم هست. چون اکثر کسانی که قمار می‌کنن، مصرف‌کننده هم هستن. اگرم نباشن بعد از مدتی که توی شب‌نشینی‌های قمارخونه‌ها حضور داشته باشن، مصرف‌کننده میشن.*

مسأله تنها به اعتیاد ختم نمی‌شود بلکه خریدوفروش مواد هم از پیامدهای قمار محسوب می‌شود. بر طبق مصاحبه‌های پژوهش، یکی از اجناسی که در میادین قمار بر سر آن قمار می‌شود، مواد است. علاوه براین، با توجه به اینکه در اکثر پاتوق‌های قمار مصرف مواد امری

شایع است، بنابراین، خریدوفروش آن نیز گسترده است. هیجان ناشی از برد و باخت در قمار، احتمال مبادرت به آن را افزایش می‌دهد.

### سرقت

از دیگر آسیب‌های اجتماعی همراه با قمار، سرقت است. این مسأله از خانواده شروع شده و به محله و کلیت جامعه نیز تسری می‌یابد. درواقع، فرد قمارباز پس از باخت در میادین قمار، برای تهیه هر آن چیزی که بتوان با آن قمار کرد، تلاشش را می‌کند. گاهی اوقات این تلاش همراه با سرقت اموال (وسایل، پول، طلا و نظایر آن) خانواده و گاهی اوقات محله و جامعه را در بر می‌گیرد. گاهی اوقات آنچه بر سر آن قمار می‌شود، همین وسایل و اجناسی (کولر، موتور، تلویزیون و غیره) است که فرد قمارباز آن را به طرق مختلف به دست آورده است. یکی از آن‌ها می‌گوید:

وقتی قمارباز می‌بازد، سعی می‌کنم دوباره قمار کنم. خیلی وقتاً زور قمار از زور مصرف مواد هم بیشتره. چون سرمایه و اموالشو توی این راه کم کم می‌بازد، دیگه چیزی نداره که باهاش قمارکنه.

علاوه بر این، "خفت‌گیری" و "کیف‌قاپی" از دیگر راه‌هایی است که برخی از افراد قمارباز برای دستیابی به اهداف خود بدان روی می‌آورند. دیگری می‌گوید:

قماربازی که بخواد قمار کنه، معمولاً به هر دری میزنه که چیزی بدست بیاره. خفت‌گیری و جیب‌بری هم یکی از راه‌هاشه. موبایل یارو رو می‌زنی، کیفشو می‌زنی، جیبشو می‌زنی و خیلی از کارای دیگه.

یکی از قماربازها در این رابطه می‌گوید:

خیلی از قماربازها پس از مدتی که دارایی شونو از دست می‌دن میرن به سمت دزدی. بسیاری از کسانی که میان داخل قمارخونه‌ها قمار می‌کنن دزدهای حرفه‌ای، کلاه‌بردارها و ... هستند که از یه طرف دزدی می‌کنند و از طرف دیگه میان توی قمار مفت می‌بازنش. چون پول دزدی مفت، مفتم از دست میره...هم در قمارخونه‌ها که داخل خونه‌ها انجام می‌شه وهم بیرون از خونه‌ها، کسانی هستند که خرده فروش موادن و به محض باخت قماربازا به

*اونا پیشنهاد مصرف مواد رو میدن. البته قماربازها هم یاد گرفتن که به محض باختن بیان شیشه مصرف کنن که سرحال بشن و همه چی از یادشون بره...*

### جدا شدن از فضای کسبوکار

از بررسی مصاحبه‌ها می‌توان این‌گونه استنباط کرد که قمار، در موارد متعددی افراد را از فضای کسبوکار دور می‌کند. شب‌نشینی‌های طولانی‌مدت به همراه مصرف مواد که در واقع از ویژگی‌های اصلی قمار است، فرصت هرگونه کار مؤثر را از افراد قمارباز می‌رباید. برخی از آن‌ها ساعاتی طولانی از شب را اقدام به قمار و روزها را می‌خوابند. یکی از آن‌ها می‌گوید:

*فرد قمارباز ذهنش درگیر قماره. هرروز دنبال آینه که چطور و کجا قمار کنه. همیشه گفت همه کار ندارن و یا اینکه کار نمیکنن ولی خیلیاشون که درگیر قمار میشن، معمولاً اگر کاری دارن کم کم از دست میدن. یارو که شب تا صبح قمار می‌کنه دیگه توان و فرصتی نداره که روز بره سرکارش.*

### فحشا

"قمار دلبخواه"، شیوه‌ای از انواع قمار است که میادین قمار (عمدتاً منازل) را با فحشا پیوند می‌زند. در این نوع از قمار، ماهیت قمار بر سر روابط جنسی است. علاوه بر این، یکی از طرفین قمار عمدتاً "زن قمارباز" و در موارد محدودی "فردی همجنس" است. مبادرت به این نوع از قمار عمدتاً هنگامی است که فرد قمارباز هرآنچه را که آورده‌ی وی به میدان قمار است را باخته است و تنها چیزی که می‌تواند بر سر آن با طرف مقابلش قمار کند، تن فروشی است. ایجاد روابط جنسی که برخی اوقات نیز گروهی و همراه با خشونت است، از نتایج چنین قمارهای است. یکی از افراد قمارباز که تجربه‌ی این‌گونه از قمار را دارد، می‌گوید:

*خودم بارها این نوع از قمار رو تجربه کردم. یارو که دیگه هیچی براش نمی‌مونه، ناچاره خودشو به فروش بزاره. هر جور که طی کنیم باید انجام بشه. معمولاً بین قماربازا رسمه که کسی زیر حرفش نزنه.*

علاوه بر این، مصرف گسترده مواد محرک در میادین قمار، امکان خشونت جنسی را افزایش می‌دهد. حضور مردان قماربازی که در کنار قمار، به مصرف مواد مبادرت می‌نمایند، نیز امکان اقدام به خشونت و یا تعرض به زنان و دختران حاضر در منازل قمار را محتمل می‌کند. این موضوع هنگامی که علاوه بر مرد خانواده، زن و یا دختر وی نیز قمارباز است،

شدت می‌یابد. همچنین، می‌توان از زنان و دخترانی بحث به میان آورد که ساعاتی از شبانه‌روز را به تن‌فروشی اقدام و پس‌از آن، آورده خود را وارد میادین قمار می‌کنند. در واقع، اعتیاد به قمار و اجبار در اقدام به آن، زنان را به طریقی می‌کشاند که احتمال آسیب‌پذیری‌شان در این مسیر زیاد است:

*خیلی از زنان و دخترانی رو می‌شناسم که صبح تا عصر میرن خودفروشی  
و شب میان قمار می‌کنن. چند تا از کسانی که خودم باهاشون ارتباط داشتم،  
بارها این کارو کردن.*

در نهایت می‌توان گفت، این تیپ از زنان از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه در برابر انواع آسیب‌ها و تهدیدات هستند. در واقع مثلث قماربازی، اعتیاد و تن‌فروشی، این تیپ از زنان را در برابر انواع آسیب‌ها بی‌دفاع می‌کند و احتمال آسیب‌پذیری آن‌ها را به شدت افزایش می‌دهد.

## زندان

از دیگر پیامدهای قمار برای افراد قمارباز، زندان است. می‌توان گفت، قمار نه به شکل مستقیم به زندان منتهی می‌شود، بلکه اغلب به صورت غیرمستقیم افراد را روانه زندان می‌کند. یکی از افراد قمارباز می‌گوید:

*یه بار توی خونه ای قمار می‌کردیم، ده گرم مواد گذاشته بودیم وسط.  
قمارمون بر سر مواد بود. پلیس از راه رسید و هممون رو گرفت. بعدش هر  
کدوم دوسال رفتیم زندان.*

دستگیری فرد قمارباز در حین و یا پس از سرقت اموال و اجناس از خانواده و محله، خریدوفروش مواد در پاتوق‌های مصرف و خشونت و درگیری در میادین قمار برخی از مؤلفه‌هایی است که در دستگیری و زندانی شدن فرد قمارباز سهیم است.

## درگیری و خشونت

مصاحبه‌ها و مشاهدات میدانی (در قمارهای خیابانی) بیانگر این است که درگیری و خشونت در میادین قمار، امری شایع است. در واقع، اختلاف‌نظر افراد بر سر فرایندهای حاکم بر بازی قمار، برخی اوقات آن‌ها را وارد نزاع و درگیری‌های خونین می‌کند. بخشی از این



خشونت‌ها در فرایند و در میدان قمار رخ می‌دهد. عدم پرداخت وجه قمار و یا کلک زدن به یکدیگر و امثال آن از جمله دلایل چنین فعالیت‌های مخربی می‌باشد و در مواردی ختم به چاقوکشی و زخمی کردن یکدیگر و یا دعوای دسته‌جمعی می‌شود. یکی از آن‌ها می‌گوید:

یه پای قمار همیشه دعواست. تاس کچکی میاد دعوا میشه، یارو پولشو  
میبازه به طرف نمی‌ده، دعوا میشه.

دیگری می‌گوید:

همونطور که می‌بینی بعضی از کسانی که دارن اینجا قمار می‌کنن روی  
صورتشون جای چاقو هست و یا پشت کمرشان، روی بازویشان هم وجود دارد  
که به دلیل پرداخت نکردن مبلغ قمار می‌باشد. تا کنون خیلی پیش آمده که  
یکی از طرفین قمار چاقو خورده و یا شدیداً کتک کاری شده است.

خودزنی از دیگر رفتارهای خشونت‌آمیز در میداین قمار است. اگرچه خودزنی، امری  
شایع نیست، ولی می‌توان از آن به‌عنوان یکی از رفتارهای خشونت‌آمیز به نام برد. ابزاری که  
افراد قمارباز از آن عمدتاً به‌منظور ترساندن دیگری جهت فرار از موقعیت و عدم پرداخت  
موضوع طی شده و در مواردی دیگر ترساندن دیگری جهت پرداخت موضوع طی شده، به  
کار می‌گیرند.

### شکل‌گیری خانه‌های تیمی قمار

شکل‌گیری خانه‌های تیمی قمار، یکی از آسیب‌های قمار در محلات شهری است. مصاحبه‌ها  
بیانگر آن است که اکثر خانه‌های قمار در محلات آسیب‌پذیر شهری همچون، دروازه غار،  
خزانه، مولوی و اتابک ایجاد شده‌اند. مناطقی که عمدتاً با نوعی بی‌سازمانی اجتماعی  
درگیرند. به‌گونه‌ای که می‌توان گفت، ماهیت بی‌سازمانی اجتماعی در این محلات، فرصت و  
شرایط لازم برای تشکیل چنین مکان‌هایی را تسهیل نموده است. یکی از آن‌ها می‌گوید:

اینجا خیلی خونه‌ها هستند که توش داره قمار می‌کنن، خیلی از قماربازها  
به دلیل اعتیاد و خیلی مسائل دیگه شب‌ها به خونه بر نمی‌گردند و همینجا تو  
این خونه‌های تیمی‌زندگی می‌کنند. بلاخره بهتر کارتون خوابی و تو پارک‌ها  
خوابیدن است.

### بی خانمانی

روند زندگی روزمره فرد قمارباز به گونه است که می‌تواند در نهایت منجر به بی‌خانمانی وی شود. فرایندی که نه به شکلی اتفاقی و یک‌باره، بلکه حاصل مجموعه‌ای از عوامل بی‌شمار فردی، خانوادگی و اجتماعی بوده و فرد قمارباز را تا مرز کارتن‌خوابی کشانده است. یکی از قماربازان بی‌خانمان می‌گوید:

*از وقتی با قمار آشنا شدم، کم‌کم زندگی‌مو باختم. هرچی داشتم و هرچی کار می‌کردم، توی قمار می‌باختم. قمار همه چی آدم رو ازت می‌گیره. شغل، زن و بچت، آینده، آبروت و خلاصه هرچی که داری. خیلیارو هم به بی‌خانمانی می‌کشونه. مثل من.*

موضوع دیگری که زمینه‌های ازهم‌پاشیدگی خانواده را به مراتب بیشتر از دیگر گزینه‌ها موجب می‌شود، فروش و یا درگرو گذاشتن منزل، وسایل منزل، املاک و دارایی نظیر موتور، ماشین و ... به‌عنوان وجه قمار می‌باشد که با توجه به ارتباط زیاد این گزینه‌ها با اقتصاد خانواده امری طبیعی محسوب می‌شود. در کنار مشکلاتی که برای خانواده پیش می‌آید، مسائلی دوجندان برای فرد قمارباز به وجود می‌آید. فرد قمارباز که روابط خود را با خانواده و خویشاوندان دور و نزدیک عمدتاً از دست داده است برای جبران این خلأ و یا ادامه راه خویش متناسب با شرایط با مشکلاتی مواجه خواهد شد. از دست دادن سرپناه و حضور در خانه‌های مجردی که از افراد مختلف تشکیل شده که هرکدام به نحوی با مشکلاتی روبرو بوده و مصرف مواد در بین آن‌ها امری بهنجار بوده، زمینه‌های آسیب‌پذیری هرچه بیشتر قماربازان را موجب می‌شود. در این میان با توجه به مجرد بودن افراد قمارباز و یا نداشتن ارتباط با خانواده، روابط جنسی خارج از چهارچوب و هرزمانی آن امری رایج بوده که می‌تواند زمینه مبتلا شدن به انواع بیماری‌های مقاربتی را برای آن‌ها موجب شود. بعلاوه باید اضافه نمود که با توجه به اینکه افراد قمارباز عمدتاً مصرف‌کننده مواد می‌باشند، احتمال رفتارهای پرخطر جنسی (روابط جنسی متعدد و بدون استفاده از وسایل پیشگیری و ...) به مراتب افزایش می‌یابد. یکی از افراد قمارباز در این رابطه می‌گوید:

*همین دوستم که الان پیشمه قبلنا برا خودش اعتباری داشت، خانواده‌ای داشت، بین فک و فامیل برا خودش کسی بوده. ولی به خاطر قمار تمام زندگیشو از دست داد، آبروشو، خانوادشو و ... حتی خود من فرش زیر پای بچه*

هامو فروختم و باهاش قمار کردم. الان با چند نفر دیگه توی خونه مجردی زندگی می‌کنه. معمولاً توی این خونه مجردیا همه معتادن، با زنای خرابکار که قبلش با هزار نفرن، رابطه دارن که احتمال داره اون زنا ایدز داشته باشن و بهشون انتقال بدن و بیمارشون کنن. خیلی از قماربازا نمی‌دونن ایدز از چه طریقی منتقل میشه و به همین خاطر خیلی رعایت نمی‌کنن. خیلیا از قماربازا هم شیشه مصرف می‌کنن و وقتی شیشه بززن نوع رابطه که با کی باشه خیلی مهم نیست و با هرزنی بدون اینکه بدونن مریضه یا نه رابطه برقرار می‌کنن.

روایت موردی فوق شرح حال بخشی زیادی از قماربازان محله هرنندی را توصیف می‌کند که عمدتاً بی‌خانمان شده‌اند. قماربازانی که جدایی و طرد از سوی خانواده و اجتماع از مهم‌ترین مؤلفه‌های تجربه‌شده دوران زندگی "همراه با قمار" آن‌هاست. در واقع در اینجا توصیفگر مسیری هستیم که از ورود به میداین قمار شروع شده و در زمانی کم‌وبیش دور یا نزدیک افراد را تا سرحد بی‌خانمانی کشانده است و زمینه‌های آسیب‌پذیری هرچه بیشتر افراد قمارباز را موجب شده است.

شرایط فردی و خانوادگی قمارباز از یکسو و بی‌سازمانی اجتماعی محله هرنندی از سوی دیگر موجب افزایش نرخ سرقت، طلاق، اعتیاد، نزاع و درگیری، مصرف و فروش مواد مخدر، روابط جنسی نامشروع، گسترش ایدز و... می‌شود که معمولاً در سطح خانوادگی و محلی محصور نمی‌شود بلکه دامنه آن به سطوح مختلف اجتماعی شهر تهران گسترش پیدا می‌کند. برای مثال فرد قمارباز برای تهیه دستمایه قمار مجبور به سرقت و فروش مواد مخدر می‌شود که لزوماً در سطح محله هرنندی انجام نمی‌شود، زیرا برای افزایش ضریب موفقیت آن‌ها در این کار به دیگر محلات و مناطق شهر تهران سفر می‌کنند. شکل فوق تلاش می‌کند چرخه مسأله قمار را نشان دهد؛ و اینکه چگونه کنش قمار موجب بازتولید آسیب‌های اجتماعی در سطوح مختلف فردی، خانوادگی، محلی و اجتماعی می‌شود. رشد انواع آسیب‌های اجتماعی که متأثر از پدیده قمار در کنار سایر عوامل است می‌تواند هزینه‌های بسیاری را بر جامعه تحمیل کند.

## ب- قمار و مسائل خانوادگی

### خشونت خانوادگی

اعتیاد به قمار و رفتارهای مسأله‌دار همراه با آن، عمدتاً انجام رفتارهای منفی و مخرب از سوی فرد قمارباز را به همراه دارد. خشونت و درگیری با اعضای خانواده، بی‌توجهی نسبت به نیازهای آن‌ها، پرخاشگری نسبت به دیگران، تقویت رفتارهای تکانشی، به یغما بردن اموال و وسایل خانواده، بخش کوچکی از رفتارهای اعتیادی در افراد قمارباز است. گونه‌ای از رفتارهای مخرب که می‌توان آن‌ها را ذیل "رفتارهای آسیب‌زا" نام نهاد. رفتارهایی که از یک سو تخریب ابعاد شخصیتی فرد قمارباز را در پی داشته و طرد اجتماعی و فروپاشی بنیان خانواده را به همراه دارد. یکی از آن‌ها معتقد است:

کسی که قمار می‌کند معمولاً می‌بازد. همیشه هم با خودش درگیره.  
دچار مشکلات زیادی میشه. کارایی انجام میده که خانواده و جامعه طردش می‌کنن. طوری که خیلی اوقات رفتارهایش حتی بدتر از یک فرد معتاده.

### طرد خانوادگی و انزوای اجتماعی

طرد از سوی خانواده و اجتماع از دیگر آسیب‌های قمار است. رفتارهای اعتیادی فرد قمارباز به گونه‌ای است که خانواده را به انحاء گوناگون تحت تأثیرات مخرب قرار می‌دهد. اختلال در وضعیت مالی خانواده، روی آوردن به مشاغل کاذب، بیکاری‌های طولانی‌مدت، خشونت و درگیری با اعضای خانواده، مصرف مواد و معاشرت با افراد قمارباز برخی از مفاهیم متعددی است که فرد قمارباز عامل آن بوده و به نحوی زمینه‌های طرد خود از خانواده را فراهم می‌کند. یکی از آن‌ها می‌گوید:

افراد قمارباز معمولاً از خانواده طرد میشن. البته چنین موضوعی طبیعیه.  
کسی که قمار می‌کند، دارایی خانواده رو به باد میده، ماشینش رو می‌فروشه، خونش رو می‌فروشه. یارو معتاد قمار و قمارخونه میشه و خانواده براش مهم نیست. معلومه که مشکل پیش میاد و خانواده پذیراش نیست.

یکی از افراد مصاحبه‌شونده می‌گوید:

قمارباز از همون روز اول که وارد بازی قمار میشه می بازه. کم کم از فامیل قرض میگیره، از دوستاش می گیره، وسایل خونرو میاره میفروشه، دارایی هاشو میفروشه (نظیر موتور ماشین ساختمان و ...) و درنهایت کارش به خلاف کشیده میشه. یه رفیق دارم چند سال پیش کارمند بانک بود، برای خودش اعتبار و منزلتی داخل جامعه داشت، سیگارم نمی‌کشید. با کسی آشنا شد که قمارباز مشهوری بود. کم کم با قمار و قماربازی آشنا شد. سر قمار زندگی‌شو از دست داد. از کارش اخراج شد. منزلش را فروخت و مستأجر شد. ده میلیون پول پیش خورش بود با یه ترفندی خونوادشو یه ماه فرستاد شهرستان و پولشو قمار کرد و باخت. مثلاً امید اینو داشت که بتونه هرچی که تا حالا باخته رو دوباره یک جا بدست بیاره که نیاورد و دوباره باخت. الانم که کارتون خاب شده و مصرف‌کننده شیشه و هروئین شده و با خونوادش رابطه‌ای نداره...

گسست پیوندهای خانوادگی، بیکاری‌های طولانی‌مدت، سوءمصرف مواد، نگاه منفی به فرد قمارباز در جامعه، بلامکانی، اقدام به فعالیت‌های مجرمانه (سرقت، خریدوفروش مواد، کلاهبرداری)، بی‌خانمانی و حتی روانه زندان شدن، از مهم‌ترین مفاهیمی است که از نگاه افراد قمارباز زمینه‌ساز طرد اجتماعی و عدم ادغام آن‌ها در فعالیت‌های مثبت اجتماعی در خانواده و م جامعه است.

یکی دیگر از افراد مصاحبه‌شونده در حین انجام مصاحبه چندین نفر را با اسم به محقق معرفی می‌کند و داستان برد و باخت‌های دوره‌ای و حال اکنون آن‌ها را این‌چنین توضیح می‌دهد:

همون شخص که کت آبی پوشیده قبلنا مدت‌ها خونه قمار داشت و خودشم قمار می‌کرد که در یک زمانی پول زیادبرو برد و باهاش یه اتوبوس خرید. مدتی باهاش کارکرد ودرامدم داشت ولی دوباره برگشت به قمار و اتوبوسشو باخت، خونشو باخت، اسباب اثاثیه زندگی‌شو فروخت، زنشو طلاق داد و ... الانم که می‌بینی نه خونه ای داره و نه زندگی درستی. هرروز یه جایی میخابه و ...

در ادامه داستان زندگی خودش را این‌گونه روایت می‌کند که:

خود من خیلی وقته قمار می‌کنم شاید بیشتر از بیست سال، به خاطر قمار حتی فرش زیر پای زن و بچه‌ام رو فروختم و باهاش قمار کردم و یه وقتایی بردم ولی بدون استفاده دوباره باختم. الانم خونه مجردی گرفتیم و صبح تا شب الاف پارک‌ها و خیابونا هستیم. شصت سالمه ولی خیلی چیزا رو می‌تونستم داشته باشم که الان ندارم...

روایت داستان زندگی افراد قمارباز و جریان ورود به قمار و قمارباز شدن آن‌ها و ادامه راه حاکی از تأثیرات و پیامدهای نامطلوب قماربازی بر اقتصاد خانواده و روابط و تعاملات درون و بیرون خانواده می‌باشد که گاه فرد را تا سرحد بیخانمانی و طرد از روابط خانوادگی و اجتماع می‌کشاند.

در سطح خانوادگی؛ فرد قمارباز با فروش اموال ضروری خانواده، از دست دادن شغل و پیشه، خشونت خانوادگی، طرد و ترک خانواده و ... زمینه را برای فروپاشی نهاد خانواده فراهم می‌کند و درنهایت منجر به طلاق و گسیختگی روابط عاطفی و صمیمانه اعضای خانواده و هم‌چنین آسیب‌پذیری سایر اعضای خانواده می‌شود.

### ج) آشفته‌گی ساختار محله و قمار

#### ایجاد ناامنی در محله

مشاهدات میدانی نشان از حضور گسترده قماربازان در پاتوق‌های قمار دارد. تجمعی که گذر از مجاورت آن را برای هر بیننده‌ای دلهره‌آور می‌نماید. خشونت، درگیری، مصرف گسترده مواد و بی‌نظمی حاکم بر چنین مکان‌هایی، تردد افراد محلی و دیگر رهگذران را با دشواری همراه می‌سازد. رفت‌وآمد قماربازان در پاتوق‌های قمار (منازل قمار) عمدتاً شبانه بوده و گاهی اوقات چنین روندی برای همسایه‌ها و محلات موردنظر پیامدهایی را می‌تواند به همراه داشته باشد. سرقت از منازل، مغازه‌ها، جیب‌بری، کیف‌زنی و خفت‌گیری برخی از پیامدهای آسیب‌زایی است که می‌تواند رهگذران و ساکنان محلی را هدف قرار دهد. یکی از افراد قمارباز می‌گوید:

وقتی محله‌ای پاتوق قمار باشه، معمولاً شبانه‌روز افراد زیادی اونجا تردد می‌کنن. خیلی وقتا برای همسایه‌ها و محله مشکل درست می‌کنن. وسایلشون رو می‌دزدن، خفت‌گیری می‌کنن، دزدی می‌کنن و خیلی کارای دیگه. کسی

که می‌بازد، معمولاً اعصابش بهم میریزد، بعدش که از قمارخونه میره بیرون میتونه دست به هر کاری بزنه.

بر اساس رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی و پنجره شکسته، بروز و نمود آسیب‌های اجتماعی ضمن آنکه نمودی از وضعیت نابسامان ساختار محله شهری است خود می‌تواند دور باطلی را تشکیل دهد که سبب تشدید وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی و بی‌نظمی در سطح محله گردد. جیمز کیو ویلسون<sup>۱</sup> و جورج کلینگ<sup>۲</sup> با مطرح کردن مفهوم "پنجره‌های شکسته" معتقدند که جرائم خطرناک - از جمله قماربازی - پیامد بی‌نظمی محله است که در اذهان ساکنان ایجاد ترس می‌کند و توانایی محله را در اعمال نظارت کاهش می‌دهد. به محض اینکه شهروندان هم‌نوا متقاعد شوند منطقه‌ای که در آن زندگی می‌کنند امن نیست، از نظر عاطفی و فضایی از محله فاصله می‌گیرند، در نتیجه این وضعیت، نظارت‌های اجتماعی که پیشتر از مجرمان مراقبت می‌کرد تضعیف می‌شود. زمانی که این فرایند آغاز می‌شود دور باطلی ایجاد می‌شود بدین معنا که: بی‌نظمی جرم را ایجاد می‌کند و جرم باعث بی‌نظمی بیشتر می‌شود (Siegel, 2017)

در سطح محلی؛ افراد قمارباز با تشکیل خانه‌های تیمی و بروز خشونت، درگیری و نزاع، شالوده شکنی و زیر پا گذاشتن هنجارهای رسمی و اخلاقی، بی‌خانمانی و سرگردانی در سطح محله موجب بازتولید جرم و تشدید بی‌سازمانی اجتماعی در سطح محله هرندی می‌شوند.

#### د) پیامدهای فردی - روانی و مسأله قمار

##### اختلالات روانی

برخی از افراد قمارباز بر رواج بیماری‌های اعصاب و روان در میان افراد قمارباز تأکید دارند. افسردگی، اضطراب، رفتارهای تکانشی، افکار خودکشی، خودزنی برخی از مفاهیمی است که افراد قمارباز بر آن تأکید دارند. باخت‌های پی‌درپی در میادین قمار، نگاه منفی به گذشته، خودسرزنی، آشفتگی ذهنی، گسست پیوندهای خانوادگی و اجتماعی و مصرف مواد برخی از مفاهیمی است که زمینه درگیری افراد با اختلالات روانی را موجب می‌شود.  
یکی از افراد قمارباز می‌گوید:

---

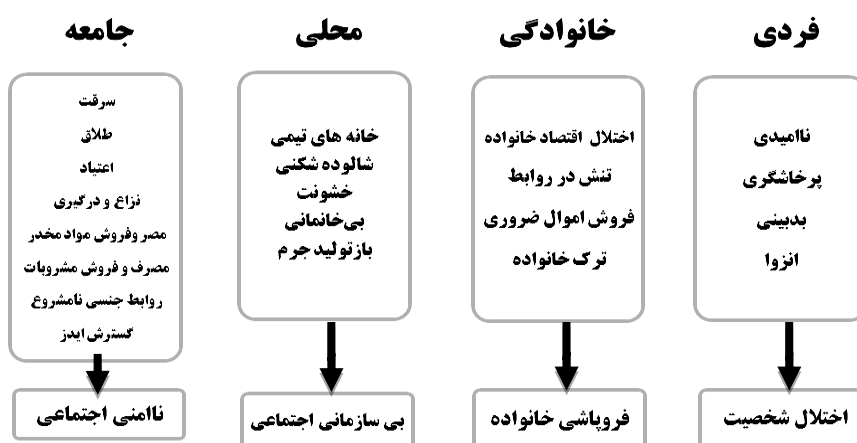
1. James.Q.Wilson  
2. George Kelling

وقتی قمار می‌کردم و می‌باختم، اعصابم بهم می‌ریخت. همینم باعث می‌شد قرص‌هایی مثل کلونازپام مصرف کنم. الان چندین ساله مصرف می‌کنم. کسایی رو دیدم که بعد از باختن غش و یا خودزنی کردن.

وی در ادامه، تجربه خودزنی خود را این‌گونه توصیف می‌کند:

یه بار از کسی مقداری مواد اعتیاری (گونه‌ای از تعاملات مابین فروشندگان مواد که اساس شکل‌گیری آن اعتماد دو جانبه و اعتبار خرده فروش نزد عمده فروش است)، گرفته بودم و قرار بود اونروز مواد طرف رو بفروشم و چهار میلیون بهش بدم که رفتم قمارخونه و همه مواد رو باختم. طرف شب بهم زنگ زد که پولو بیار، ولی چون من باخته بودم و پولی نداشتم به شدت بهم ریختم و خودزنی کردم.

در سطح فردی؛ قمارباز نه‌تنها موجب اختلال شخصیت در خود شده است بلکه دیگر سطوح اجتماعی را نیز در خود درگیر نموده است. خشونت رفتاری قمارباز، انزواطلبی و بدبینی او نسبت به دیگران موجب شده است که پیوندهای اجتماعی خود را از دست بدهد. مطالب مذکور که بیانگر در هم تنیدگی قمار با سایر آسیب‌های اجتماعی است در نمودار زیر نمایش داده شده است.



شکل ۱- مسنله قمار و آسیب‌های اجتماعی چند سطحی



### بحث و نتیجه‌گیری

مسئله قمار و قماربازی علی‌رغم بحث‌ها و بررسی‌های مبسوطی که در علوم فقهی و دین و تا حدودی هم مورد توجه حقوقدانان بوده است، کمتر مورد توجه جامعه شناسان، آسیب شناسان و مددکاران اجتماعی قرار گرفته است. در واقع جنبه اجتماعی مسئله به نوعی حلقه گمشده مطالعات مربوط به قمار می‌باشد؛ و علی‌رغم مطالعات صرفاً نظری در این حوزه، پژوهش‌های کیفی که به عمق مسئله توجه دارد و آسیب‌شناسی موضوع را به روش تعمقی مدنظر قرار می‌دهد کمتر در ایران انجام پذیرفته است.

در این مقاله سعی شد که مسئله قمار به عنوان یکی از انواع آسیب‌های اجتماعی مورد بررسی قرار بگیرد. سپس سعی بر آن شد که تا با قرار گرفتن در بطن زندگی و رفتارهای آنان، تنش‌ها و فشارهای اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی مرتبط با قمار مشخص شود. تحلیل مصاحبه‌ها بیانگر آن است که قمار با دیگر آسیب‌های اجتماعی از جمله خرید و فروش مواد، مصرف مواد، سرقت، خشونت و... مرتبط بوده و می‌تواند فرد را تا سرحد بی‌خانمانی و جدایی از همسر و خانواده پیش ببرد.

واقعیت این است که محله هرندی از وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی رنج می‌برد و به همین دلیل بستر بسیاری از آسیب‌های اجتماعی است. به نظر می‌رسد در چنین بافتی، قماربازان با دو استراتژی مبنایی وارد فرایند قمار می‌شوند. در استراتژی اول "قمار برای فرار از مشکلات" انجام می‌شود. بسیاری از قماربازان اظهار داشته‌اند که هر موقع در شغل، خانواده و یا محیط اجتماعی خود با مشکل مواجه می‌شدند به قمار پناه می‌بردند. به دلیل اینکه قمارباز آماتور همیشه بازنده است لذا فرد با استراتژی دوم یعنی "قمار راه‌حلی برای مشکلات" وارد بازی قمار می‌شود. فرد با آرزوی جبران مال‌های باخته خود و مشکلات خودساخته هرروز درگیر قمار می‌شود. در واقع این دو استراتژی چرخه مرگی است که قمارباز و زندگی او را تا مرز نابودی و ازهم‌گسیختگی روانی-اجتماعی می‌کشاند.

یافته‌ها نشان می‌دهد این دو استراتژی قوه محرکه فعالیت قماربازی هستند که در ساخت و بازتولید مسئله قمار بسیار اثرگذار است. در واقع مسئله قمار با این واقعیت اشاره دارد که قمار چه برای فرار و چه به عنوان راه‌حل مشکلات، شرایط بغرنج اجتماعی را به وجود می‌آورد که موجب متراکم شدن دامنه‌ی متنوع و متعددی از مسائل و آسیب‌های اجتماعی می‌شود؛ بنابراین نباید به قمار به عنوان یک آسیب واحد نگاه کرد بلکه باید آن را به عنوان یک مسئله پیچیده اجتماعی نگریست که پیامدهای آن در سطوح مختلف اجتماعی تسری پیدا کرده است.

در مجموع یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که قمار یک مسأله واحد نیست بلکه پدیده‌ای است که مسائل اجتماعی متعدد و متنوعی حول آن متراکم شده است؛ بنابراین می‌توان از قمار به عنوان یک فرهنگی و ساختار با چرخه معیوب نام برد که هر لحظه مسائل مرتبط با خود را بغرنج‌تر و مسأله‌دارتر می‌نماید. فرهنگی که حاصل کنش قماربازان و در هم تنیدگی آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن است. یافته‌ها بیانگر آن است که مسائل و آسیب‌های مترتب بر قمار را می‌توان در چهار سطح طبقه‌بندی نمود. این چهار سطح عبارت‌اند از سطح فردی، خانوادگی، محلی و سطح جامعه. مسلماً این سطوح همدیگر تشدید می‌کنند و تفکیک آن‌ها صرفاً در سطح انتزاع و ذهنی ممکن است و گرنه در سطح عینی کاملاً در هم تنیدگی این سطوح عیان هست و تفکیک آن‌ها قدری مشکل است. به هر حال مسأله قمار پنهان و دور از نظر اندیشمندان و سیاست‌گذاران اجتماعی بوده است؛ و مادامی که از نظرها پنهان باشد مسائل مرتبط با آن خوب شناخته نمی‌شود و به همین دلیل ساماندهی چنین محله‌هایی همچون کلاف سردرگمی است که در بین مسئولان ذی‌ربط دست‌به‌دست می‌شود؛ بنابراین در پایان پیشنهاد می‌شود مطالعات کیفی و کمی عمیقی در ارتباط با قمار و سایر آسیب‌های اجتماعی صورت گیرد. این مطالعات باید شامل کشف مسأله و شناسایی انواع قمار در بین طبقات و گروه‌های مختلف اجتماعی باشد. انجام چنین پژوهش‌هایی می‌تواند به ارتقا سطح محلی و کاهش مسائل و آسیب‌های اجتماعی در هم تنیده یاری رساند.

### تشکر و سپاسگزاری

بر خود لازم می‌دانیم از تمامی مشارکت‌کنندگان در پژوهش و افراد محلی که ما را در انجام مصاحبه‌ها یاری نمودند نهایت تشکر را داشته باشیم. لازم به ذکر است که در تحقیق حاضر، ملاحظات اخلاقی شامل، رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان و عدم آسیب‌رسانی به آن‌ها، رعایت گردیده است.

## References

- Parvin, S. Darvishi fard. A.A & Kazemi, GH. (2014). *Social Disorganization and Hidden Urban Damages: A Case Study of Harandi Neighborhood*. Journal of Sociological Studies. 23(1). (In Persian).
- Mohammadpoor, A. (2018). *Anti-method (philosophical contexts and practical procedures in qualitative methodology)*. Tehran: Sociologist. (In Persian).
- Berman, Linda, M.S.W. and Mary-Ellen Siegel, M.S.W (1998). *Behind the 8-Ball: A Guide for Families of Gamblers*. IUniverse, Inc, San Jose.
- Blaszczynski, A, & Nower, L. (2007). Etiological processes. In G. Smith, D. Hodgins, & R. Williams (Eds.), *Research and measurement issues in gambling studies*. Elsevier: Toronto. Pp.317-338.
- Brewer, J.A, Grant, J.E, & Potenza, M.N. (2008). *The treatment of pathological gambling*. Addictive Disorders Treatment, 7, 1-13.
- Collins, D, Lapsley, H(2003), *The Social Costs and Benefits of Gambling: An Introduction to the Economic Issues*, Journal of Gambling Studies, Vol.19, No.2, pp. 123-148.
- Cosgrave. James.F (2010). *Embedded Addiction: The Social Production of Gambling Knowledge and the Development of Gambling Markets*, © Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie 35(1).
- Cox.B, Yu.N, Afifi T, Ladouceur R(2005) A National Survey of Gambling Problems in Canada. The Canadian Journal of Psychiatry. Vol 50, No 4
- Easton, Stephen (2001) *the Size of the Underground Economy: A Review of the Estimates*, Simon Fraser University.
- Fernández-Montalvo Javier, and Echeburúa, Enrique (2004) *pathological gambling and personality disorders: an expolatory study with the IPDE*, Journal of Personality Disorders, 18(5), 500-505.
- Flood, Jonathan(2000) *Gambling: Towards a sociological analysis of action and interaction in the betting shop environment*, A thesis submitted to the Department of Sociology, NUI Maynooth, as part of the M. A.
- Frank, M, L, Leister D, Wexler, A (1991), *Suicidal Behaviour Among Members of Gamblers Anonymous*, Journal of Gambling Studies, vol.7, pp.249-254.
- Giacopassi, D, Nichols, M. W, Stitt, G. B (2001), *Effects of Casino Gambling on Crime and Quality of Life in New Casino Jurisdiction*.the U.S.department justice
- Grinol s, Earl.L (2011).*The Hidden Social Costs of Gambling*, Distinguished Professor of Economics at Baylor University in Waco, Texas.

- Grinols, E. (2004), *Gambling in America. Costs and Benefits*, Cambridge University Press.
- Hodgins D. and K. Makarchuk (2003), *Becoming a Winner: Defeating Problem Gambling*, A Gambling Self-Help Manual, University of Calgary.
- Istrate, Andrada-Mihaela (2011) *from pathological to professional: gambling stories*, Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology, Volume 2, Number 2.
- Katsios.S (2006) *the shadow wconomy and corruption in Greece*.South-Eastern Europe Journal of Economics 1 (2006) 61-80
- Lee, Bill (2005). *Born to Lose Memoirs of a Compulsive Gambler*..Hazelden Foundation, Center City.
- Lesieur, H. (1992), *Compulsive Gambling*. Society, Vol. 29, No. 4, pp. 43-50.
- Marotta, J, Bahan, M, Reynolds, A, Vander Linden, M, & Whyte, K. (2014). *2013 National Survey of Problem Gambling Services*. Washington DC: National Council on Problem Gambling.
- Marshall, D.C, & Baker, R.G.V. (2002). *The evolving market structures of gambling: Case studies modelling the socio-economic assignment of gaming machines in Melbourne and Sydney*, Australia. Journal of Gambling Studies, 18, 273-291.
- Petry, Nancy M (2005). *Pathological gambling: etiology, comorbidity and treatment*.American Psychological Association Press, Washington DC.
- Siegel. Larry (2017). Criminology: Theories, Patterns, and Typologies (MindTap Course List).Thamson-Wadsworth*
- Smith, Roger S (2002).*The Underground Economy: Guidance for Policy Makers?* Canadian tax journal /revue fiscale canadiennevol vol. 50.
- Toneatto, T, & Nguyen, L. (2007). *Individual Characteristics and Problem Gambling Behavior*. In G. Smith, D. Hodgins & R. Williams (Eds). Research and measurement issues in gambling studies. Elsevier: Toronto.
- Walker, D (2003). *Methodological Issues in the Social Cost of Gambling Studies*, Journal of Gambling Studies, Vo.19, No.2 pp.149-182.
- Walker, Douglas M. (2011) *Overview of the Economic and Social Impacts of Gambling*, in the United States, Oxford Handbook on the Economics of Gambling edited by Leighton Vaughan Williams and Donald Siegel.
- Wan Jie, Sim, Huam Hon Tat, Amran Rasli (2011) *underground ecomemy: definition and causes*.Business and Management Review Vol. 1(2) pp. 14 – 24.

گونه‌شناسی قمار و آسیب‌های اجتماعی آن در شهر تهران ... ۶۹

Wardle, Heather, Alison Moody, Suzanne Spence, Jim Orford, Rachel Volber (2010). *British Gambling Prevalence Survey 2010*. National Centre for Social Research.